

FERENCZ ÁRPÁD

CSÁNKI (CSÁNKY) BENJÁMIN
TEOLÓGUS PROFESSZOR, A DEBRECENI M. KIR.
TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM 1929/30. TANÉVI
RECTOR MAGNIFICUSA*

Ez a világ Krisztus ruhája...

BENJÁMIN CSÁNKI (CSÁNKY), PROFESSOR OF THEOLOGY, THE RECTOR MAGNIFICUS OF THE HUNGARIAN ROYAL ISTVÁN TISZA UNIVERSITY OF DEBRECEN DURING THE ACADEMIC YEAR 1929/30. It was during Csánki's rectorship that the construction of the Main Building of the University was completed, together with the professors' residential villas. The structure of the university library was also outlined in the said period. Again, it was during the time referred to that serious negotiations were launched for the purposes of establishing university-level education for the agrarian program in Debrecen. The building of the university church and the construction of the modern student dormitories were also undertaken during this time. Besides offering an overview of the events of the rectorial year, the present discussion, by also looking at specific writings by him, evaluates Csánki's most characteristic theological works.

Élete

Csánki Benjámint 1868. január 3-án született Füzesgyarmaton, Csánki Benjámint református lelképásztornak második gyermekeként. Bátyja, Csánki Dezső a későbbiekben kiemelt tudományos szerephez jutott, mint a Magyar Országos Levéltár igazgatója, levéltári rendszerének teljes átalakítója és jeles történeti topográfus, művelődéspolitikus és címzetes vallás és oktatáspolitikai államtitkár. Benjámint egészen más pályát választott, s bárha a közéleti szereplés a későbbiekben tőle sem volt idegen, de édesapja hivatását követve lelképásztornak lett. Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, majd a Református Kollégiumban folytatta, ahol 1886-ban érettségi vizsgát tett. A sikeres érettségi után a Debreceni Református Teológiai Akadémián folytatott teológiai tanulmányokat 1890–1894 között. Ebben az időszakban alakult ki vonzalma a biblikus tárgyak iránt, amint ezt maga vallja önmagáról, kereső és nyugtalan lélekkel végezte teológiai tanulmányait. Erdős József, kedves tanára búcsúztatásakor annak nyugdíjba vonulása alkalmából emlékezik teológus önmagára: „*En dinamikus természetű ember*

* Nevét az 1920-as évektől kezdve egyre gyakrabban „Csánky” változatban használja.

voltam, ő pedig [Erdős József] statikus természetű. Nem volt az a merészség, amit az akrobatikus mutatványoktól kezdve el ne követtem volna. Mostani eszemmel visszadöbbenek, micsoda eruptív lángok lobogtak a lelkemben. Ellene szegülni mindennek, ami detronizálni akarta az egyéniséget.”¹ Kétségtelen azonban, hogy a teológust jellemző lángolva tenni akarás a későbbiekben csillapodott, noha a tudás iránti vágy és szomj végig megmarad a tudós teológiai tanár életében is: „Be kellett azonban látnom, hogy a túlnyomó energia szétrobbantja a legszebb formát is, szétmorzsolja a legerősebb testet is, akármilyen aczélmekkel rendelkeznek is.”² Mint egy másik levelében írja a „Gondviselés nagyon nagy szerepet” adott életében Erdős Józsefnek, akinek alapossága, nyugodt, higgadt türelme kitartásra intette a fiatal pályatársat.³ 1891. szeptember 25-én Első Lelkészképesítő vizsgát tett Debrecenben, kitűnő eredménnyel, majd 1891. szeptember 20. és 1985. december 16.

között Kunhegyesen volt segédlelkész. Ez idő alatt mélyül el érdeklődése a magyar nép pszichológiája és erkölcsi élete iránt, különösen is „református magyar népünk” szellemi arca iránt, s ezen érdeklődése a későbbiekben is meghatározó. Már Balogh Ferencnek írt levelében is a tanítvány alázatával számol be a kunhegyesi élményekről, majd tiszafüredi lelkészi állásba való meghívásáról, de a levelekben végig ott van a kérdés, hogyan lehet teológiailag megragadni a magyar nép, a reformátusság sajátos lelki arcát.⁴

1892. augusztus 23-án Második Lelkészképesítő vizsgát tesz Debrecenben, szintén kitűnő eredménnyel. 1895. december 17. és 1896. szeptember 24.

között Tiszaburán segédlelkész, és ugyanazon év december 6-tól 1905. március 19-ig a Tiszafüredi Református Egyházközség lelkésze lesz. Itt komoly közösség-szervező tevékenységet fejt ki, ennek jegyében elvállalja a helyi Múzeum és Könyvtáregylet alelnöki tisztét.⁵ Ebből a gyülekezetből 1905 tavaszán távozik, amikor is Szeghalom református lelkészi állását foglalja el 1905. március 26-i hatállyal. Házasságot köt Bayler Lujzával (1897?), s házasságukból két gyermek származik Benjámin és Erzsébet. Benjámin később teológusként a Stipendium Bernardinum ösztöndíjasaként Hollandiában tanul, holland nőt vesz feleségül, és a későbbiekben Hollandiában vállal lelkészi állást, ahol

¹ Vö. Csánki Benjámin levelei Erdős Józsefhez 1929. november 30., TREK és DRK Nagykönyvtára, R 2473 jelzet, 5.

² Uo.

³ Vö. Csánki Benjámin Erdős Józsefhez 1936. október 30., TREK és DRK Nagykönyvtára, R 2473 jelzet, 1.

⁴ Vö. Csánki Benjámin levelei Balogh Ferenchez, TREK és DRK Nagykönyvtára, R 1595 jelzet 24–26. A levelekben teológiai irodalmat kér tanárától, s közben beszámol segédlelkészi tapasztalatairól, de az erkölcsiség iránti érdeklődés mindhárom Baloghhoz írott levelében világosan látható.

⁵ Könyvtári levelező/lap (2007. június), 19–26., itt 21.

a család leszármazottai ma is élnek. Erzsébet előbb dr. Tóth Lajos jogtudományi professzor felesége volt (1922–1936), majd annak halála után, 1952-ben Kállay Kálmán, neves Őszösvetség-kutatónk felesége lett.

1914 augusztusától a fiatal debreceni Magyar Királyi Gróf Tisza István Tudományegyetem Református Hittudományi Karának Vallástörténeti Tanszékén találjuk nyilvános rendes tanárként, majd 1918-tól kezdve ugyanitt a Keresztyén Erkölcsstan és Apologetika professzora lesz. A Hittudományi Kar előbb ugyan egy második egyháztörténeti tanszék létesítésére kért engedélyt a minisztériumtól, de a miniszter leirata a Keresztyén Erkölcsstan Tanszék létesítését tartotta fontosabbnak. A döntést a Hittudományi Kar tanári kara tudomásul vette, és a tanszékvezetői állás betöltésére javasolta Csánki Benjámint, aki ezt a tisztséget 20 évig, 1938-as nyugalomba vonulásáig viselte.⁶ Az 1919/1920-as tanévben a Hittudományi Kar dékánja, 1929/1930-ban az egyetem rektora volt.

Csánki Benjámint 1943. július 5-én hunyt el Debrecenben. Személyében egy, a kultúra és a közügyek iránt mindenkor nagy érzékenységgel bíró teológust veszített a református egyház, akinek széles körű tájékozottsága, szorgalma és emberi tartása a következő generációk számára is példa maradt.

Teológiai munkássága

Csánki Benjámint teológiai munkásságának feltárása azért is különösen nehéz, mert a korabeli publikációs viszonyok között megjelent írásainak jó része ma már nehezen, vagy egyáltalán nem hozzáférhető. A következőkben fellelhető munkái alapján igyekszem a teológus profiljának kontúrjait megrajzolni. Csánki publikációi alapján munkásságában jól megfigyelhető módon jelen van a vallástörténeti iskola, a neokantiánus etika és Wobbermin pszichologizáló teológiájának hatása. Az alábbiakban ezekre térek ki, hogy ezzel képet kaphassunk Csánki Benjámint teológiai munkásságának jellemző vonásairól.

Vallástörténeti iskola

A Hermann Gunkel – Johannes Weiss – Ernst Troeltsch nevekkel fémjelezett teológiai irányzat Csánki tanulmányai idején és teológiai munkásságának kezdetén volt uralkodó az európai tudományosságban. Biztosan igazolható, hogy Csánki nem csupán a fentebb említettek munkáit ismerte, de birtokában volt Rudolf Otto nagyszabású munkája „A szent” is. Az iskola fő törekvése a bibliai szövegek historizáló megközelítése volt.

⁶ *A Hittudományi Kari Jegyzőkönyvek IV. 1918. január 15. ülés jegyzőkönyve*, 101. szám. Igen érdekes egyebekben a jegyzőkönyv mellé csatolt különvélemény, melyben Kiss Ferenc teológiai tanár határozottan a létesítendő Egyháztörténeti Tanszék védelmében foglal állást.

Kétségtelen tény, hogy Csánki írásait olvasva nem találunk kifejezetten olyan egzisztenciális munkákat, melyekben ezen iskola hatása kimutatható lenne, ránk maradt viszont egy olyan munkája, melyben nem lehet kétségbe vonni a Vallástörténeti Iskola hatását. A Református Konvent Énekügyi Bizottságában az énekeskönyv éppen aktuális revíziójának kapcsán tartott előadásában a debreceni vallástörténetet oktató teológus pontosan és részletesen kifejti és példákon át be is mutatja, miképpen kellene a zsoltárok szövegét átdolgozni.⁷ Világosan kifejti írásában, hogy mindenképpen figyelembe kell venni két alapelvet: a „*népnek fordítunk*” alapelvét és azt, hogy a fordítást komoly egzisztenciális tanulmányok előzzék meg, illetve kísérik (635). Szükségesnek látja tudományos alaposságú kommentárok elkészítését minden egyes zsoltár fordítása előtt, ugyanakkor viszont kifejti azt is, hogy a bevett szövegeken változtatni csak akkor szabad, ha és amennyiben azok Szenczi Molnár Albert fordításában az eredeti szöveg szándékával ellentétben állnak. Fejtegetéseit egy konkrét példa, a 145. zsoltár fordításával illusztrálja, amely a kor színvonalán, tudományos alapossággal készült, szem előtt tartva azonban a gyülekezeti éneklés szükségleteit.

A fentebbi, inkább tudománynépszerűsítő írás kategóriába sorolható munka mellett azonban igen érdekesen jelenik meg a Vallástörténeti Iskola hatása „*Kálvin predestináció-tana*” c. nagyobb terjedelmű munkában.⁸ A reprezentatív kötetben megjelent munka igen érdekesen ötvözi a vallástörténeti megközelítést és a klasszikus dogmatikai fejtegetéseket. Csánki módszer tekintetében igencsak egyedien jár el, amennyiben a kálvini gondolatokat nem egy korabeli európai kontextusban, hanem a világvallások, jelesen a brahmanizmus szent könyveivel összehasonlítva tárgyalja. Úgy véli, ezzel a kálvini teológia ellenpólusát találta meg (181.). Elgondolkodtató, bár nem minden tekintetben meggyőző azon törekvése, hogy a brahmanizmus, Plátón és Kant filozófiai rendszerével szemben Kálvin nézeteinek sajátos jellegét és önállóságát mutassa fel (uo.). A Csánki által felvázolt kálvini istenkép egy félelmes és elrettentő Isten képével indít, hogy aztán ráirányítsa a figyelmet a kegyelmes Istenre. Különösen figyelemre méltó a mód, ahogyan Csánki a vallástörténeti anyagot kezeli, egyértelműen historikusan, de témájának szolgálatába állítva azt, azaz „ellenpólust” keres a kálvini tannak, s ennek rendeli alá a bibliai szövegeket is, 184., 185., 187. és gyakrabban). Alexander Schweitzer és Emil Domergue munkái alapján a predestinációról írt, Kálvint értelmező munka a bibliai szövegek alapos értelmezésén túl a református klasszikus teológia közvetítés-irányzatát („Vermittlungstheologie”) követi, érdekes ugyanakkor, hogy ezt a Vallástörténeti Iskola historikus megközelítésével teszi. Munkája széles körű kitekintés a kálvini tanra a historikus Biblia-értelmezés összefüggésében.

⁷ CSÁNKI Benjámin, *Felfogásom zsoltáraink átdolgozásáról*, Lelkészegyesület (1912/31), 635–637 és (1912/32), 657–659.

⁸ CSÁNKI Benjámin, *Kálvin predestináció-tana* = Kálvin és a kálvinizmus. Tanulmányok az Institutio négy századik évfordulójára. Írták a Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem Református Hittudományi Karának tanárai és doctorai, Debrecen, 1936, 181–235. (A szövegben szereplő oldal-számok erre a kiadványra vonatkoznak.)

Vallástörténeti érdeklődése más munkáiban is megnyilvánul, amennyiben a keresztyénség értékeit más világvallások kultúráját teremtő értékeivel kapcsolja egybe.

A neokantianus etika

Vitatható a kérdés, hogy mennyiben tekinthető Csánki a Református Kollégiumban nagyon nagy hagyományokkal bíró neokantianizmus követőjének. Kétségtelen tény, hogy munkássága nem tisztázza neokantianus, de rendszerének fontosabb elemei, amint azt *„Keresztyén Erkölcsstan”* című egyetemi jegyzete elénk tárja, minden kétséget kizáróan kantianus elvekre utalnak.⁹ Etikája, melyet előbb a Vallástörténeti Tanszéken heti 3 órában adott elő *Morál* címen, majd a későbbiekben ugyanazon óraszámban a Keresztyén Erkölcsstan Tanszéken, igen érdekes struktúrát mutat. Belőle kikövetkeztethetők egy egész etikai teológia körvonalai. Csánki a keresztyén erkölcsstant két félév során adta elő. Első félévben az alapfogalmak tisztázása és rövid etikátörténeti kitekintés után Isten Országának feltételeiről, jelleméről és mivoltáról, a legfőbb Jóról és a legfőbb Rosszról, valamint Isten Országának hatásáról beszélt az emberiség életében, hogy az előadásokat a keresztyén hit kérdésével zárja. A második félévben a keresztyén hit következményeivel foglalkozott, így tárgyalva a megbocsátást, a jócselekedetekben megnyilatkozó erőt, a megtérést, az erkölcsi törvényt, a lelkiismeretet, hogy aztán az előadásokat a kötelesség fogalmának keresztyén értelmezésével zárja. Erkölcsiség-definíciója egész etikájának kanti irányultságú vonalát felmutatja: *„nem egyéb, mint egy magasabb életbe emelkedés, élet a természet felett”* (1). Végcélját tekintve az erkölcsiség a jó étellel foglalkozik, s ebben az értelemben a keresztyén erkölcsstan *„kiszélesedik az emberiség drámájává, melynek hőse Krisztus”* (3). Igencsak érdekes és Wobbermin hatására enged következtetni az, hogy a debreceni teológus Isten személyiségét posztulálva, ebből vezeti le az emberi személyiséget (9–10.) Csánki számára éppen emiatt fontos, hogy a szabad akaratot és a predestinációt egyaránt komolyan vegye az ember, mert egyik vagy másik túlsúlya a vallásos élet „normalitását” veszélyezteti (17). Kiemelendő Csánki etikájának Jó és Rossz fogalma. Mindkét esetben egy világos teológiai döntés következményeivel van dolgunk. Ha és amennyiben ugyanis a Jó nem más, mint Isten országa, a Rossz, pontosabban véve *„a legfőbb Rossz”* nem lehet más, mint a világban a hatékony bűn szociális hatalma. (35). Ezzel a hatalommal szemben az ember egyedül nem tud fellépni, hanem csak úgy, hogy Krisztus felmutatja a maga hatalmát, mert csak ő az, *„aki emberi mércével nem mérhető, örök igazságok inkarnációja, igazi nagyság”* (37) Ebből szükségszerűen következik, hogy a keresztyén ember számára Krisztus teszi világossá azt a hivatását, amire az ember evilági életében elhivatott. Az Istentől

⁹ CSÁNKI Benjámin, *Keresztyén Erkölcsstan*, sokszorosította a Hittanhallgatók Jegyzetkiadó Társasága, Debrecen, 1933, TREK és DRK Nagykönyvtára, 3–0514 jelzet, valamint ua. C3129 jelzeten is. A szövegben szereplő oldalszámok a C 3129 jelzet alatti példány oldalszámjai.

kapott hivatás ugyanis első renden szabaddá tesz erkölcsi értelemben, másodsorban különös kijelentést nyújt arra nézve, hogy Istennek szövetségesei vagyunk. Ez a felismerés meri kimondatni a teológussal a kissé merészen hangzó megállapítást: Isten rokonai vagyunk: „Az ember az Isten képe. Arcának egy sugara lelkiünkbe van vésve. Azért egyedül az ember bír a kötelességnek, az erkölcsi világrend abszolút voltának tudatával.”¹⁰ Ez az erkölcsi világrend teremti meg az emberben az eszményeket, mert: „Aki Isten munkatársa annak eszményei vannak. És mind a nemzetnek, mind az egyes embereknek csak addig van létjogosultsága, míg eszményei vannak. Ha az eszmények csillagai kialudtak, megdől az ország, akármilyen hatalmas is.”¹¹ Az erkölcsi világrend, mint Isten Országának megvalósítása a cselekvés feladatát rója az emberre. A cselekvésben élő ember azonban ki kell küszöbölje életéből az önzést, a törvényeskedést, s életét az erkölcsi törvénnyel való kapcsolatából következően a kötelesség kell vezesse (34). Ez az erkölcsi törvény nem más, mint „az erkölcsi végcélnek, szuverén jóakaratnak, Isten abszolút, egyetemesen érvényes parancsa, normája, mely a mi akaratusunkat szabályozza” (9).

Wobbermin hatása

Georg Wobbermin (1869–1943) a német valláspszichológiai megközelítésű rendszeres teológiavezető személyisége. Csánki ismerte német kortársának munkáit, hiszen többször is hivatkozott azokra. A vallás mint pszichológiailag magyarázható jelenség, ugyanakkor nem került központi helyre Csánki életművében. Legjellegzetesebben jelenik meg a wobbermini elmélet Arany Jánosról írt nagyobb szabású tanulmányában.¹² Ebben Arany János és a próféták lelkiségét hasonlítja össze, és kiemeli, hogy Aranyt metafizikai érzékenysége (40) szinte prófétai szerepre predestinálta, hogy felmutassa népe számára az „objektív, abszolút fenség, állandó erős erkölcsi törvényét” (41). Arany látomásos, balladai képei az emberi lelkiismeretet célozzák meg, figyelmeztetnek a vallás szükségességére. A vallás definícióját a spiritizmusról írott munkájában így adja meg: „A vallás az ember tiltakozása a szenvedés és a halál ellen. Míg szenvedés és halál lesz, vallás is lesz.” (39)¹³

A debreceni teológus tehát munkásságában eklektikus módon ötvözi a fentebb vázolt hagyományokat, ugyanakkor mindennek egy sajátosan magyar színezetet ad, mely nemzetét félti az idők viharaiiban, és amely a bibliai tanúságokból s az előttünk jártak

¹⁰ CSÁNKI Benjámin, *Isten rokonai vagyunk: Doctoravató beszéd 1930. május 3-án* = CSÁNKI, Rectori értekezések, beszédek és kezdeményezések, Debrecen, 1930, 53.

¹¹ CSÁNKI Benjámin, *Hivatásunk: az értékes cselekvés: Doctoravató beszéd 1930. június 28-án* = Uő, Rectori..., i. m., 62.

¹² CSÁNKY Benjámin: *Arany erkölcsi világfelfogása* = Emlékfüzet Arany János születésének századik évfordulójára 1817-1917, Debrecen, 1917, 34–53.

¹³ CSÁNKI Benjámin, *A spiritizmusról* = Tüdős Kálmán, TANKÓ Béla, CSÁNKI Benjámin, *A spiritizmus*, Budapest, 1922, 38–56.

életéből is csak tanítást keres a jövőre nézve, hogy az egyház, saját egyháza is mint „*az örökélet lámpásának hivatott hordozója*” rámutasson az „*abszolút értékekre*”, hogy a hívők, ne „*pótvallást*” keressenek. A vallás ilyen, pozitív megítélésében Csánki Benjámin korának gyermeke volt, aki a kor nagy veszélyét abban látta, hogy a hit és a tudás egymással harcban áll.¹⁴ E tekintetben a vallásnak önmérsékletet javasolt, s igyekezett ezt példaszerűen is bemutatni tanári, dékáni, rektori munkálkodása által is.

Az egyetem rektora

Csánki Benjámin az 1929/30-as tanévben volt az egyetem rektora. Ebben az időszakban a fejlődő felsőoktatási intézmény irányítása nagyon sok olyan feladatot rótt a rektorra, amelyeket nem lehet és nem szabad lebecsülni. Csánki rektorságának idejére esik az egyetem központi épületének befejezése úgy, hogy a következő tanévre csak a belső berendezés marad, a professzori villák megépíttetése, az egyetemi könyvtár szervezésének kialakítása. Ez időben kezdődnek komoly tárgyalások a debreceni agrárképzés egyetemi rangra emeléséről, de ugyanakkor kezdődnek a tárgyalások az egyetemi templom vagy a modern diákokthonok építéséről is.

Csánki rektori beszámolója hű képet ad egy olyan teológus küzdelmeiről, aki egyetemi rektori tisztségben is lelkipásztor maradt. Ahogyan tiszafüredi lelkészként közösségszervező és a szociális kérdések iránt elkötelezett közéleti szereplő volt, az maradt az egyetem rektoraként is. A rektori évről-évre világosan elkülöníthetők az etika professzora számára legfontosabb területek. Ezeket a következőkben lehet összefoglalni: 1. Természettudományi képzés kiépítése, 2. A pallagi gazdasági akadémia bekapcsolása az egyetemi képzésbe, 3. Egyetemi infrastruktúra kialakítása, 4. Diákság lakhatási és szociális kérdései.

Ezeket a területeket az egyetem rektorának igencsak tág mozgástere volt, jóllehet azt a tudománypolitikai kérdésekben elengedhetetlen politikai egyeztetések nagymértékben befolyásolták. Érdekes ezzel kapcsolatban megjegyeznünk, hogy mint állami főtitkár az egyetem rektor kendőzetlenül kimondja, hogy pl. a pallagi akadémia integrálásának kérdése a felekezeti viszálykodás miatt akár el is bukhat.¹⁵ Igen érdekes látni, hogy a kanti etikán tájékozódó teológiai tanár mennyire komolyan veszi a természettudományok oktatását, és hogyan kapcsolja azokat össze a nemzeti és erkölcsi értékekkel. Meglátása szerint magyar természettudósokra nagyon nagy szüksége van a magyar társadalomnak, mert munkájuk révén világossá válik, hogy a „*tudomány Isten kardja a nemzet számára.*”¹⁶ Ugyanakkor azt is kiemeli, hogy a természettudományos ismeretek mellett

¹⁴ *Rectori székfoglaló 1929. október 14-én* = CSÁNKI, Rectori..., i. m., 5–11.

¹⁵ „*Hitem szerint most olyan sáncok vannak rávezetve az ügy, melyen be kell jutnia az államra, ha csak bele nem ütnek a politikai, vagy ami még rosszabb, a felekezeti jégverés villámai, amiknek zsenge egyetemünk már eddig is sok kárát vallotta.*” *Rectori beszámoló, i. m.*, 105.

¹⁶ *Uo.*

jellemes, erkölcsös emberek és a vallás is elengedhetetlenül fontos a nemzet számára. A mai olvasó igencsak elcsodálkozik azon, hogy pl. a korabeli fizikában akkoriban megjelenő nagy áthatoló képességű sugárzásról is tudomással bírhatott a teológus, hiszen hatalmas lelkesedéssel beszél az atomfizikáról, a radioaktivitásról és annak felhasználási lehetőségeiről.¹⁷

Ugyancsak a természettudományi képzés keretében igen fontos a kémiai tudományok megerősítése, annál is inkább, mert ezek a rektor meglátása szerint a mezőgazdaság teljes szerkezetét átalakíthatják. A rektori évről-évre beszámolóbeszéd különlegesen érdekes sajátossága az a látásmód, hogy a természettudományok által meghatározott világ és társadalom egyenes irányban fejlődik és halad Krisztus igaz egyháza, az önzetlenségen alapuló társadalom felé. Ennek kapcsán tudja a teológiai tanár kimondani, hogy amennyire fontos Isten fizikai ruháját meglátni a természettudományok által, olyannyira látni kell azt is, hogy Isten erkölcsi ruhája Krisztusban adatott és ezt tanulmányozni ugyancsak fontos.¹⁸

A vidéki gyülekezetek valóságát ismerő lelkipásztor erről az ismeretéről rektorként sem felejtkezik meg, hiszen a pallagi akadémi integrálása során posztulátumként mondja ki, hogy magas szintű agrárképzésre van szükség: „*Nekünk most nem gazdatisztek kellene, hanem intelligens gazdatársadalom.*”¹⁹ Erre azért van szükség, hogy a magyar vidék lehetőségeivel élve Debrecen egyetemi központként egy új mezőgazdasági szemléletet tudjon meghonosítani, amelyben a képzett mezőgazdászoknak megfelelő megbecsülés jut. Ugyanakkor a pallagi mezőgazdasági képzés lehetővé tenné az egyetemi menzák és a diákság jobb és színvonalasabb ellátását is.

Már ebben a két kérdésben is tetten érhető a gyakorlati kérdések iránt elkötelezett, jól sáfárkodó szemlélet, amely Csánki egész személyiségét, de különösen is rektori tevékenységét jellemezte. Mindez kimutatható abból is, ahogyan az egyetemi infrastruktúra fejlesztéséről beszámol. Első és legfontosabb terület az egyetem Főépületének mielőbbi befejezése. E pontban arról számolhat be, hogy a külső munkák már nagyjából elkészültek, a fűtés beindítható a nyílászárók beszerelése után, és csak a belső berendezési munkák vannak hátra annak érdekében, hogy az egyetemi karok mielőbb birtokukba vehessék a modern épületet. Ugyanide tartozik, hogy az egyetem előtti park tervei is kész vannak, és megállapodás született arról is, hogy milyen szobrok kerüljenek az épület elé. Ezeknek, ha ki nem mondottan is, az egyetem protestáns szellemiségét kell tükröznie. Természetesen mindez nem ilyen formában fogalmazódik meg, de a sorok között világosan kiolvasható a városára büszke protestáns értelmiségi hozzáállása ehhez, a korabeli kontextusban nem jelentéktelen kérdéshez.

¹⁷ Nem tudjuk, hogy Csánki az 1930-as nagy áthatoló képességű sugárzással kapcsolatos kísérleteket ismerhette-e, de tény, hogy az atomenergiára alternatív és „*kifogyhatatlan*” energiaforrásként tekintett. *Uo.*, 104.

¹⁸ *Uo.*, 105.

¹⁹ *Uo.*, 103.

Ugyancsak a jó sáfarkodás elősegítésére készül el ebben az időben az egyetem gazdasági irányításának szabályzata, amely hosszú időre meghatározza az új egyetem gazdálkodását.²⁰

Infrastrukturális szempontból további jelentős lépés volt az egyetemi templom megépítése. E téren Csánki arról számolhatott be, hogy a szükséges egyeztetések megtörténtek, és most már konkrétumokra van szükség, mert: *„A tudósok és a művelt ifjúság: a haza vezérei és reményei. Nekik van a legnagyobb szükségük a vallásra és a tiszta erkölcsre.”*²¹ Az evangélium megtartó ereje így érvényesülhet a legjobban.

Mindezek mellett a rektor nem felejtkezett meg az egyéb infrastrukturális fejlesztésekről sem. Beszámol az elkészült 8 tanári villáról, amelyekben 16 egyetemi tanári szolgálati lakás található. Ezekbe a tanárok már be is költöztek. Az így felszabadult kétszintes volt szolgálati lakás épületét az egyetem korszerű internátussá alakította át. Mindez már előremutat azokra a problémákra, amelyeket a felelősen gondolkodó egyetemi tanár lát: a diákság szociális, gazdasági, egészségügyi problémáira. Mindenekelőtt több egyetemi internátusra volna szükség, amelyeknek létesítése a jövő egyik nagy feladata. E tekintetben reménység lehet, hogy a Kultuszminisztérium ígéretet tett, hogy amennyiben a kollégiumi anyakönyvtár egyetemi könyvtárrá alakulna, az így felszabadult helyeken modern internátus kialakításában nyújtana segítséget.²² A rektor egyenesen százalmasan fejletlennek nevezi az internátushelyzetet Debrecenben, és szorgalmazza olcsó és minőségi menzák, valamint kollégiumok építését, mintegy a jövő egyik nagy kihívásaként.²³

Szintén nagy kihívás a fiatal egyetem számára a jogászképzés igencsak időszerű reformja, hogy a végzett diákok ne más egyetemeken tegyenek végül jogi doktori szigorlatot, valamint a diákság szociális és egészségügyi helyzetének javítása is.

Előremutató és a modern egyetemi struktúrák felé való elmozdulást jelent a Népszerű Főiskolai Tanfolyam működése, amelyről sikerként számol be a leköszönő rektor. A beszámoló szerint elsősorban a nyelvtanfolyamok voltak keresettek. Ugyanakkor azt is sikerként könyveli el, hogy a tanfolyam sikeres alkalmakat szervezett a munkások részére is.²⁴

Mindent egybevetve Csánki Benjámín rektorsága az egyetem életének egy igen mozgalmas időszakára esett. Rektori programja előremutató és korszerű volt, s ha sok mindent nem is tudott megvalósítani, amit szeretett volna, de úgy köszönhet le tisztességéről, hogy az általa vezetett egyetemet a lehetőségek szerint optimálisan igyekezett fejleszteni.

²⁰ *Uo.*, 108.

²¹ *Uo.*, 106.

²² *Uo.*, 107.

²³ *Uo.*, 109.

²⁴ *Uo.*, 111.